

Yevropa ta yii bolisni mynuvshyny / avt.-uporiad. Zh. Mink i L. Neimaier u spivpratsi z P. Bonnarom ; per. z fr. Ye. Maricheva. – K. : Nika-Tsentr, 2009. – S. 119 – 128.

2. **Veltser H.** Istoriya, pamyat i sovremennost proshlogo: pamyat kak arena politicheskoy borbyi / Harald Veltsler. – Rezhim dostupa : www.magazines.russ.ru/nz/2005/2/vel3.html.

3. **Derzhavna** polityka shchodo zberezhennia istorichnoi pamiaty v Ukraini : zb. dok. i materialiv / [uporiad. : Borodin Ye. I., Prokopenko L. L., Pshenychnyi Yu. V.]. – D. : Nauk.-red. tsentr Dnipropetr. obl. redkol. po pidhotovtsi u vyd. temat. serii kn. «Reabilitovani istoriieiu» : Monolyt, 2011. – 479 s.

4. **Defans K.** Na sluzhbi franko-nimetskoho zblyzhennia. Dialoh istorykiv po obydvah berehy Reinu / Koryn Defans, Ulrykh Pfail // Yevropa ta yii bolisni mynuvshyny / avt.-uporiad. Zh. Mink i L. Neimaier u spivpratsi z P. Bonnarom ; per. z fr. Ye. Maricheva. – K. : Nika-Tsentr, 2009. – S. 92 – 104.

5. **Zernii Yu. O.** Istoriychna pamiat yak ob'ekt derzhavnoi polityky / Yu. O. Zernii // Stratehichni priorityety. – 2007. – №1(2). – S. 71 – 76.

6. **Kobzar Ya.** Druha Svitova po-ukrainsky. Dumky vitchyznianskykh istorykiv. Chy mozhlyva vzhahali vershiia podii Druhoi svitovoi dlia Ukrainy, yaka b zadovolnyla bilshist yii naseleння? / Yaroslav Kobzar. – Rezhym dostupu : www.istpravda.com.ua/articles/2012/05/9/84642/.

7. **Konventsiya** o preduprezhdenii prestupleniya genotsida i nakazanii za nego ot 9 dek. 1948 g. – Rezhim dostupa : www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_155.

8. **Kontseptualni** zasady derzhavnoi polityky pamiaty v Ukraini : analitychna zapyska // Nats. in-t strateh. doslidzh. – Rezhym dostupu : www.old.niss.gov.ua/Monitor/January2010/03.htm.

9. **Koposov N.** Pamyat v zakone / Nikolay Koposov. – Rezhim dostupa : www.russ.ru/Mirovaya-povestka/Pamyat-v-zakone.

10. **Ohienko V.** Yevropeiski praktyky pamiaty i pravovoi otsinky diialnosti komunistychnykh rezhymiv: Skhidna i Tsentralna Yevropa / Vitalii Ohienko. – Rezhym dostupu : www.historians.in.ua/index.php.

11. **Rozy V.** Yevropeiska pamiat chy yevropeiski pamiaty? Obmezhenia sterylizovanoho y zastyhloho mynuloho / Valeri Rozy // Yevropa ta yii bolisni mynuvshyny / avt.-uporiad. Zh. Mink i L. Neimaier u spivpratsi z P. Bonnarom ; per. z fr. Ye. Maricheva. – K. : Nika-Tsentr, 2009. – S. 220 – 232.

12. **Stora B.** Frantsiia i Alzhyr u pastkakh pamiaty / Benzhamen Stora // Yevropa ta yii bolisni mynuvshyny / avt.-uporiad. Zh. Mink i L. Neimaier u spivpratsi z P. Bonnarom ; per. z fr. Ye. Maricheva. – K. : Nika-Tsentr, 2009. – S. 40 – 50.

13. **Sherrer Yu.** Otnoshenie k istorii v Germanii i Frantsii: prarabotka proshlogo, istoricheskaya politika, politika pamiaty / Yutta Sherrer. – Rezhim dostupa : www.perspektivy.info/print.php?ID=48576.

Надійшла до редколегії 22.09.14

Костянтин МАШЕНКОВ

Донецький державний університет управління

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Аналізується розвиток екологічної функції держави в умовах нарощування тенденцій глобалізації та децентралізації. Обґрунтовується необхідність включення до екологічної функції держави участі у регуляції екодоцільної чисельності населення на місцевому, національному та глобальному рівнях. Пропонується поряд з поняттям політико-адміністративної децентралізації виокремлювати поняття екологічної децентралізації державного управління.

Ключові слова: екологічна функція держави, екологічна держава, глобалізація, децентралізація, екодоцільна чисельність населення, екологічна децентралізація державного управління.

Константин Машенков. Экологическая функция государства в условиях глобализации и децентрализации

Анализируется экологическая функция государства в условиях наращивания тенденций глобализации и децентрализации. Обосновывается необходимости включения в экологическую функцию государства участия в регуляции экоцелесообразной численности населения на местном, национальном и глобальном уровнях. Предлагается наряду с понятием политико-административной децентрализации выделять понятие экологической децентрализации государственного управления.

Ключевые слова: экологическая функция государства, экологическое государство, глобализация, децентрализация, экоцелесообразная численность населения, экологическая децентрализация государственного управления.

Kostyantyn Mashnenkov. Ecologization of public administration in the conditions of globalization and decentralization

Development of the ecological function of the state in the conditions of accumulation of globalization and decentralization tendencies is analyzed. The necessity to add participation to the ecological function of the state in regulation of eco-reasonable number of population on local, national and global levels is proved. It is offered to distinguish the notion of ecological decentralization of public administration at the same time with the notion of political and administrative decentralization.

Key words: ecological function of the state, ecological state, globalization, decentralization, eco-reasonable number of population, ecological decentralization of public administration.

Екологічна функція держави з'явилася у функціональному спектрі державного управління порівняно недавно. Висока цінність

екологічно здорового довкілля почала усвідомлюватись лише у другій половині ХХ ст. під впливом численних проявів екологічної кризи і створення реальних передумов екоциду людства, його самознищення внаслідок руйнування біосфери планети стрімким розвитком техногенної цивілізації, зорієнтованої на економічні цінності.

Саме заради досягнення високих темпів економічного зростання нещадно споживалися природні ресурси, руйнувалися еволюційно створені екосистеми та забруднювалося середовище виробничими та побутовими відходами. Майже всі держави світу впродовж усієї попередньої історії, будучи, по суті, породженням техногенно-економічної цивілізації, активно сприяли тому, що екологічні цінності розглядалися, насамперед, як засоби для створення економічних. Такий аксіологічний диспаритет не піддавався сумніву впродовж багатьох тисячоліть виникнення та розвитку феномену державності.

Сьогодні переосмислення співвідношення екологічних та економічних цінностей сягнуло такого рівня, що у світовій практиці державотворення з'явилися декларації щодо розбудови моделі «екологічної держави», створення «зеленої економіки», «ноосферного суспільства» [1; 2; 4; 6; 7; 12; 14]. Екологізація почала перетворюватися на мейнстрім сучасного державотворення та державного управління у світовому масштабі. Однак, попри зазначене, екокризові явища на місцевих, національних та глобальному рівнях не те що не призупинені, але продовжують загострюватися й надалі.

Сьогодні можна констатувати, що тенденція екологізації практик державного управління має поки що лише локальні успіхи в окремих країнах, в основному західноєвропейських. Україна, на жаль, у цьому контексті скоріше належить до когорти екологічно найбільш проблемних держав. Водночас наявність у тексті Основного Закону положень статей 16 та 50 зобов'язує українську державу як перед власним народом, так і перед світовою спільнотою спрямовувати зусилля на забезпечення екологічної безпеки й підтримання екологічної рівноваги на території України [16]. Більше того, наслідуючи кращі зразки міжнародної практики екологізації державного управління, є пропозиції мету розбудови екологічної держави закріпити в Україні як конституційний імператив.

Однак покладаючи на державу таку місію вирішення екологічних проблем, які зачіпають інтереси не лише населення однієї країни, але й інших держав, оскільки екологічні зв'язки в біосфері планети ніяк не обмежуються міждержавними кордонами, слід проаналізувати й реальні можливості держави на сучасному етапі державотворення

щодо успішного виконання екологічної функції. Адже сьогодні не лише якісно іншого рівня набувають екологічні проблеми, але й істотно змінюється характер самого інституту держави порівняно з попередньою історією державотворення. Як неодноразово вже зазначалося багатьма науковцями, сучасна національна держава, з одного боку, під впливом глобалізації все більшу й більшу частину своїх рішень повинна координувати з міжнародними інституціями, а з іншого, через тенденцію на посилення міри децентралізації державного управління, передавати все більшу й більшу частину повноважень на місцеві рівні державного управління, органам місцевого самоврядування та громадянському суспільству [3; 8; 15; 19; 21; 22].

Тому в екологічній сфері, як і в інших сферах державного управління, процеси глобалізації та децентралізації накладають на нього все відчутніші обмеження як «зверху», так і «знизу». Однак, попри таке збільшення обмежень можливостей, «екологічна» відповідальність національної держави виразно підвищується як в очах громадян, так і світової громадськості.

З огляду на вищенаведене метою даної статті є аналіз меж можливостей та меж відповідальності сучасної національної держави щодо виконання нею екологічної функції в умовах посилення впливу на державне управління процесів глобалізації та децентралізації.

Сучасна національна держава має справу не лише з екологічними проблемами, які виникли внаслідок діяльності населення на її території. Сьогодні не є рідкістю, що екологічні лиха на території однієї країни впливають на довкілля інших держав, як, наприклад, у випадку з Чорнобильською катастрофою, наслідки якої позначаються не лише на екології України, але й багатьох інших держав. Аналогічно й Україна стикається з проблемами, спричиненими людською діяльністю не на її теренах. Є дуже гострі екологічні проблеми, які стосуються не однієї якоїсь країни, а людства в цілому.

Напевно, найгострішою проблемою, адекватного вирішення якої поки що не знайдено, є проблема перенаселення планети, дуже значне перевищення людською популяцією екологічної місткості біосфери. Уперше як глобальна проблема це було визначено в широковідомих доповідях Римського клубу, де було констатовано, що за будь-якими підрахунками людство далеко вийшло за межі, відведені йому біосферою, і в найближчій історичній перспективі людському виду загрожує колапс через перевиснаження ресурсів планети, необхідних для підтримки її населення [18; 19].

Установлення меж зростання поставило проблему щодо визначення екологічно оптимальної чисельності людства в

масштабах планети, що викликало і викликає до цього часу гостру критику. У контексті політологічного підходу з'явилася широковідома теорія «золотого мільярду», згідно з якою екологічних ресурсів планети достатньо для забезпечення високого рівня споживання саме такої кількості людей і ще 1 – 2 млрд населення з низьким рівнем споживання. У загальному підсумку це в кілька разів менше ніж наявна на сьогодні чисельність людства [13; 20].

Однак концепція «золотого мільярда» скоріше має ідеологічний, ніж науковий характер. Український дослідник О. Ф. Самойлов зазначає: «Концепція «золотого мільярда» являє собою доволі складне поєднання ідей геополітики й геоekonomіки. Її суть полягає в економічному домінуванні високорозвинених країн над слабозвиненими. Нині економіки, що розвиваються, сприймаються державами-лідерами як об'єкт потенційного впливу, мета якого – захист власних економічних інтересів. У цьому аспекті сучасна доктрина глобалізму майже нічим не відрізняється від класичної доктрини колоніалізму» [20]. Через стрімке зростання чисельності населення Землі країни змушені брати до уваги вплив демографії на екосистему планети. Потреби зростають у геометричній прогресії, а ресурси мають обмежений характер. Тому основною причиною появи поняття «золотий мільярд» стала проблема обмеженості природних ресурсів і необхідності контролю за їх використанням з боку розвинених країн [20].

По суті, концепція «золотого мільярда» є ідеологічно сугестивною й не дає науково обґрунтованих оцінок доцільної чисельності населення в глобальному масштабі, бо спрямована на забезпечення поточних цілей політичного та економічного домінування розвинутих країн і не дає адекватного вирішення проблеми перенаселення.

Більш науково обґрунтованими є оцінки екологічно оптимальної демографічної ситуації в масштабах планети в контексті біологічного підходу [9 – 11]. Багато представників біологічної науки пропонують оцінювати екологічно оптимальну чисельність людства за загальнобіологічними закономірностями, які представникам видів певного розміру відводить певну частку в екосистемі. При цьому чим більші представники виду, тим нижчою має бути їх чисельність.

Відомий російський біолог В. Г. Дольник пише: «Популяції будь-яких видів – бактерій, рослин, тварин, потрапивши в сприятливі умови, збільшують свою чисельність по експоненті вибуховим чином. Зростання чисельності з розгону переходить значення, що відповідає біологічній місткості середовища існування виду і триває ще деякий час. Через надлишкову чисельність популяція збіднює і руйнує середовище проживання. Настає екологічна криза, протягом

якої чисельність популяції стрімко знижується до рівня, нижчого ніж деградована місткість середовища. Це і є колапс. За час колапсу середовище поступово відновлюється, а услід за цим відбувається й зростання чисельності популяції. Вона входить у фазу стабілізації, коли її чисельність коливатиметься на рівні, який задається місткістю середовища. Людські популяції успадкували цю біологічну особливість. У наш час людство перебуває в експоненційній фазі зростання» [11, с. 8] (тут і далі переклад українською автора. – К. М.).

Зазначений науковець, як, до речі, чимало інших біологів, вважає, що можлива цілком чітка відповідь на запитання: на яку чисельність людей розрахована Земля. «Справа в тому, – пише він, – що в будові біосфери дотриманий простий закон, що зв'язує розміри видів, які споживають органічну їжу, з їх чисельністю. Головну роль у потоках речовини і енергії в біосфері відіграють дрібні організми, а великі – лише незначну, допоміжну. Головні споживачі в біосфері – мікроскопічні бактерії, гриби та найпростіші. За ними йдуть дрібні тварини – черви, молюски, членистоногі. Частка споживання дикими хребетними тваринами (земноводні, плазуни, птахи, ссавці) дуже мала – лише близько 1 % продукції біосфери. Людина зі своїми домашніми тваринами і споживанням лісу має входити в цю групу великих споживачів, тобто споживати менше ніж 1%, і то при цьому інші члени його групи будуть приречені на вимирання. Сучасна ж людина споживає (разом з домашніми тваринами та вилученням лісу) 7 % продукції біосфери, тобто вийшла далеко за межі того, що в біосфері відведено для великих споживачів. Вона порушила, збурила біосферну закономірність» [11].

Сьогодні біосфера як саморегульована система прагне повернути чисельність людства в екологічно оптимальні межі, коли за рахунок постійно відтворюваних джерел енергії можуть перебувати у стійкому стані більш ніж 500 млн людей на всю планету. Інакше вимирання необхідних людині тварин і рослин і падіння продуктивності докільля буде постійно обертатися проти людини.

Беручи до уваги вищенаведене, на наш погляд, у зміст поняття «екологічна держава» як ідеал державотворення слід включити обов'язково такий пункт, як знаходження способів політико-адміністративною системою країни екологічно оптимальної чисельності населення на своїй території. А це можливо лише у взаємозв'язку з таким процесом у глобальних масштабах людства й переходу до ноосферної цивілізації, яка знайшла оптимальні способи регуляції своєї чисельності в масштабах біосфери планети.

Слід зазначити, що проблема регуляції екологічно доцільної чисельності людей повинна здійснюватися на глобальному, національному та місцевому рівнях відповідно до особливостей

екосистем відповідного масштабу. Це ще більш високий рівень екологізації держави, ніж навіть переборення домінації економічних інтересів у свідомості більшості громадян та відмови від сприйняття економіки не як мети суспільного розвитку, коли екологічні інтереси врівноважуються з економічними або навіть набувають дещо пріоритетнішого значення.

В екологічній державі повинен також змінитися й характер управління. Децентралізація державного управління повинна набути не лише соціального характеру, як розширення прав на саморегуляцію в контексті суспільства й ієрархічних рівнів політико-адміністративної системи, але й екологічного, як створення державою більш сприятливих можливостей для зростання біологічного різноманіття та процесів саморегуляції в екосистемах на території країни. Потрібно пом'якшити втручання держави в екологію країни й інтенсивно створювати все більш і більш штучні агро- та урбоценози.

Однак поряд із надмірним втручанням держави в регуляцію та перебудову екосистем на своїй території, що було й залишається сьогодні тотально поширеною практикою державного управління, потенційно можливе й недостатнє втручання, яке видається за ідеал у роботах так званих екоанархістів [5]. Те, що реально інститут держави був екоруйнівним, зовсім не означає, що в майбутньому він не може переформатуватися в екотворчий.

Екологізація державного управління в умовах посилення процесів глобалізації та децентралізації повинна відбуватися шляхом не лише балансування екологічних та економічних інтересів суспільства, але й у напрямі пошуків регулювання екооптимальної чисельності населення на місцевих, національних та глобальному рівнях. Потрібна глобалізація та децентралізація державного управління не лише в адміністративно-соціальному вимірі, але й в екологічному. Державне управління повинно поступово обмежувати свій вплив на екологічні процеси, надаючи екосистемам країн та біосфері планети все більшого простору для системи екологічної саморегуляції природи, створеної в процесі еволюції, уникаючи водночас крайнощів екоанархізму як повної відмови втручання держави в екосистему країни, розкриваючи екокреативний потенціал інституту держави.

Перспективами подальших наукових розвідок може бути розробка гуманістичних варіантів державної демографічної політики, націленої на досягнення екодоцільної чисельності населення на місцевому, національному та глобальному рівнях.

Список використаних джерел

1. **Адам В. М.** Екологічна функція Української держави (в контексті 8 статті Європейської конвенції з прав людини) / В. М. Адам // *Наук. зап.*

Ин-ту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – С. 5 – 8.

2. **Андрос О. Є.** Екологістські рухи в сучасному політичному процесі / О. Є. Андрос. – К. : Стило, 2012. – 206 с.

3. **Бабич О. М.** Організаційно-правові засади децентралізації виконавчої влади в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Бабич О. М. ; Нац. авіац. ун-т. – К., 2013. – 19 с.

4. **Боголюбов С. А.** Экологическая функция государства / С. А. Боголюбов // Государство в меняющемся мире: материалы VI Международной школы-практикума молодых ученых-юристов (Москва, 26 – 28 мая 2011 г.) / отв. ред. В. И. Лафитский. – М. : Ин-т законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ, 2012. – С. 75 – 85.

5. **Букчин М.** Из книги «Экоанархизм» / Мюррей Букчин // Антология современного анархизма и левого радикализма. Т. 1 : Без государства. Анархизм. – М. : Ультра.Культура, 2003. – 466 с. – С. 279 – 299.

6. **Буркинський Б. В.** «Зелена» економіка крізь призму трансформаційних зрушень в Україні / Буркинський Б. В., Галушкіна Т. П., Реутов В. Є. – О. : ІПРЕД НАН України ; Саки : Фенікс, 2011. – 348 с.

7. **В. И. Вернадский** и ноосферная парадигма развития общества, науки, культуры, образования и экономики в XXI веке : коллектив. моногр. В 3 т. Т. 2 / под науч. ред. А. И. Субетто, В. А. Шамахова. – СПб. : Астерион, 2013. – 588 с.

8. **Власов В. І.** Глобалізація і глобалістика: історія, теорія, практика, персоналії : монографія : у 3 т. / В. І. Власов ; ННЦ «Ін-т аграр. економіки», НААН України, Держ. наук. с.-г. б-ка. – К. : ННЦ «Ін-т аграр. економіки», 2012. – Т. 3. Особистості в дослідженнях по глобалізації. – 215 с.

9. **Горшков В. Г.** Устойчивость биосферы и сохранение цивилизации / В. Г. Горшков, К. Я. Кондратьев, С. Г. Шерман // *Природа*. – 1990. – № 7. – С. 3 – 16.

10. **Дольник В. Р.** Непослушное дитя биосферы. Беседы о поведении человека в компании птиц, зверей и детей / В. Р. Дольник. – Изд. 4-е, доп. – СПб. : ЧеРо-на-Неве, Петроглиф, 2004. – 352 с.

11. **Дольник В. Р.** Существуют ли биологические механизмы регуляции численности людей? / В. Р. Дольник // *Природа*. – 1992. – № 6. – С. 3 – 16.

12. **Екологічна Конституція Землі.** Методологічні засади / за ред. Ю. Ю. Туниць. – Л. : РВВ НЛТУ України, 2011. – С. 109 – 110.

13. **Кара-Мурза С. Г.** Концепция «золотого миллиарда» и Новый мировой порядок. – Режим доступа : www.intellectual.org.ua/Globaliz12.htm.

14. **Карпенко В. Є.** Гуманістично-ноосферне майбутнє: можливість чи утопія : монографія / В. Є. Карпенко ; Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. – Суми : Мрія, 2013. – 221 с.

15. **Кирвель Ч. С.** Управляемый мир: утопический замысел или реальная перспектива / Ч. С. Кирвель, Н. С. Щекин // *Проблемы управления*. – 2008. – № 2(27). – С. 233 – 246.

16. **Конституція України.** Офіційний текст: Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина : навч. посіб. / уклад. :

М. І. Хавронюк. – 2-е вид., перероб. і доповн. – К. : Вид-во А.С.К., 2003. – 384 с.

17. **Кремень В. Г.** Україна: ідентичність у добу глобалізації : (начерки метадисциплінар. дослідж.) / В. Г. Кремень, В. М. Ткаченко. – К. : Знання, 2013. – 415 с.

18. **Медоуз Д.** Пределы роста / Д. Медоуз. – Режим доступу : www.russ-yug.ru/article/643.

19. **Сабадаш Ю. С.** Глобальні процеси сучасності і «Римський клуб» / Ю. С. Сабадаш // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2011. – № 57. – С. 17 – 22.

20. **Самойлов О. Ф.** Концепція «золотого мільярда» як теоретична основа глобалізації / О. Ф. Самойлов. – Режим доступу : www.kyumu.edu.ua/vmv/v/p08/05.pdf.

21. **Современные** глобальные трансформации и проблема исторического самоопределения восточнославянских народов : монографія / под ред. Ч. С. Кирвеля. – 2-е изд., перераб. и доп. – Гродно : ГрГУ, 2009. – 547 с.

22. **Цикин В. А.** Глобализация: ноосферный подход : монографія / В. А. Цикин ; Сум. гос. пед. ун-т им. А. С. Макаренко. – Суми, 2007. – 284 с.

List of references

1. **Adam V. M.** Ekologichna funktsiia Ukrainskoi derzhavy (v konteksti 8 statti Yevropeiskoi konvetsii z prav liudyny) / V. M. Adam // Nauk. zap. In-tu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2013. – № 1. – С. 5 – 8.

2. **Andros O. Ye.** Ekologichski rukhy v suchasnomu politychnomu protsesi / O. Ye. Andros. – K. : Stylos, 2012. – 206 s.

3. **Babych O. M.** Orhanizatsiino-pravovi zasady detsentralizatsii vykonavchoi vlady v Ukraini : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / Babych O. M. ; Nats. aviats. un-t. – K., 2013. – 19 s.

4. **Bogolyubov S. A.** Ekologicheskaya funktsiya gosudarstva / S. A. Bogolyubov // Gosudarstvo v menyayushchemsya mire: materialy VI Mezhdunarodnoy shkolyi-praktikuma molodyih uchenyih-yuristov (Moskva, 26 – 28 maya 2011 g.) / otv. red. V. I. Lafitskiy. – M. : In-t zakonodatelstva i sravnitel'nogo pravovedeniya pri Pravitel'stve RF, 2012. – S. 75 – 85

5. **Bukchin M.** Iz knigi «Ekoanarhizm» / Myurrey Bukchin // Antologiya sovremennogo anarhizma i levogo radikalizma. T. 1 : Bez gosudarstva. Anarhizm. – M. : Ultra.Kultura, 2003. – S. 279 – 299.

6. **Burkynskiy B. V.** «Zelena» ekonomika kriz pryzmu transformatsiinykh zrushen v Ukraini / Burkynskiy B. V., Halushkina T. P., Reutov V. Ye. – O. : IPREED NAN Ukrainy ; Saky : Fieniks, 2011. – 348 s.

7. **V. I. Vernadskiy** i noosfernaya paradigma razvitiya obschestva, nauki, kulturyi, obrazovaniya i ekonomiki v XXI veke : kolektiv. monogr. V 3 t. T. 2 / pod nauch. red. A. I. Subetto, V. A. Shamahova. – SPb. : Asterion, 2013. – 588 s.

8. **Vlasov V. I.** Hlobalizatsiia i hlobalistyka: istoriia, teoriia, praktyka, personalii : monohrafiia : u 3 t. / V. I. Vlasov ; NNTs «In-t ahrar. ekonomiky»,

NAAN Ukrainy, Derzh. nauk. s.-h. b-ka. – K. : NNTs «In-t ahrar. ekonomiky», 2012. – Т. 3. Osobystosti v doslidzhenniakh po hlobalizatsii. – 215 с.

9. **Gorshkov V. G.** Ustoychivost biosferyi i sohranenie tsivilizatsii / V. G. Gorshkov, K. Ya. Kondratev, S. G. Sherman // Priroda. – 1990. – № 7. – S. 3 – 16.

10. **Dolnik V. R.** Neposlushnoe ditya biosferyi. Besedy o povedenii cheloveka v kompanii ptits, zverey i detey / V. R. Dolnik. – Izd. 4-e, dop. – SPb. : CheRo-na-Neve, Petroglif, 2004. – 352 s.

11. **Dolnik V. R.** Suschestvuyut li biologicheskie mehanizmyi regulyatsii chislennosti lyudey? / V. R. Dolnik // Priroda. – 1992. – № 6. – S. 3 – 16.

12. **Ekologichna** Konstytutsiia Zemli. Metodolohichni zasady / za red. Yu. Yu. Tunytsi. – L. : RVV NLTU Ukrainy, 2011. – S. 109 – 110.

13. **Kara-Murza S. G.** Kontsepsiya «zolotoho miliarda» i Novyyi mirovoy poryadok. – Rezhim dostupu : www.intellectual.org.ua/Globaliz12.htm.

14. **Karpenko V. Ye.** Humanistychno-noosferne maibutnie: mozhlyvist chy utopiia : monohrafiia / V. Ye. Karpenko ; Sum. derzh. ped. un-t im. A. S. Makarenka. – Sumy : Mriia, 2013. – 221 с.

15. **Kirvel Ch. S.** Upravlyaemyi mir: utopicheskiy zamyisel ili realnaya perspektiva / Ch. S. Kirvel, N. S. Schekin // Problemyi upravleniya. – 2008. – № 2(27). – S. 233 – 246.

16. **Konstytutsiia** Ukrainy. Ofitsiyniy tekst: Komentar zakonodavstva Ukrainy pro prava ta svobody liudyny i hromadianyna : navch. posib. / uklad. : M. I. Khavroniuk. – 2-е вид., перероб. і доповн. – К. : Vyd-vo A.S.K., 2003. – 384 с.

17. **Kremen V. H.** Ukraina: identychnist u dobu hlobalizatsii : (nacherky metadystsyplinar. doslidzh.) / V. H. Kremen, V. M. Tkachenko. – K. : Znannia, 2013. – 415 с.

18. **Medouz D.** Predelyi rosta / D. Medouz. – Rezhim dostupu : www.russ-yug.ru/article/643.

19. **Sabadash Yu. S.** Hlobalni protsesy suchasnosti i «Rymyski klub» / Yu. S. Sabadash // Visn. Zhytomyr. derzh. un-tu im. I. Franka. – 2011. – № 57. – S. 17 – 22.

20. **Samoilov O. F.** Kontsepsiia «zolotoho miliarda» yak teoretychna osnova hlobalizatsii / O. F. Samoilov. – Rezhym dostupu : www.kyumu.edu.ua/vmv/v/p08/05.pdf.

21. **Sovremennyye** globalnyie transformatsii i problema istoricheskogo samoopredeleniya vostochnoslavnyanskikh narodov : monografiya / pod red. Ch. S. Kirveliya. – 2-е изд., перераб. и доп. – Гродно : GrGU, 2009. – 547 с.

22. **Tsikin V. A.** Globalizatsiya: noosfernyiy podhod : monografiya / V. A. Tsikin ; Sum. gos. ped. un-t im. A. S. Makarenko. – Sumi, 2007. – 284 с.

Надійшла до редколегії 10.06.14